

Russeklær til besvær

Av Eirik Steindal

Russen 2010 kan ikke være sikre på at deres nyervervede russeklær er produsert under forsvarlige arbeidsforhold i produsentland slik som Kina og India. Markedslederne **Russeservice** og **Russedress** har begge vedtatt etiske retningslinjer, men selve implementeringen av retningslinjene i leverandørkjeden går det sakte med. Vår undersøkelse tyder på at selskapene har svake rutiner for oppfølging og kontroll.

Likevel skal de to selskapene ha ros for at de er kommet i gang med et etikkarbeid og for at de gjennom sitt medlemskap i Initiativ for etisk handel (IEH) har forpliktet seg til å arbeide for en forbedring.

Hos de mindre leverandørene av russeklær er situasjonen nemlig en annen: Bestiller man russedresser av disse står valget mellom aktører som fraskriver seg ansvaret for det som skjer i sin leverandørkjede og selskaper som er lite åpne rundt sitt etikkarbeid.

1. Bakgrunn

Det er blitt et sikkert vårtegn i bybildet, røde og blå russ klare for å feire tretten års skolegang. Det er en dyr feiring. Til sammen legger norske russ flere titalls millioner kroner på busser, stevner, klær og utstyr. De to dominerende leverandørene av russeklær omsatte alene for 91 millioner kroner i 2009.¹

Russeservice var lenge den eneste aktøren på markedet. Nå har derimot selskapet Russedress etablert seg som en utfordrer. I tillegg forsøker flere småselskaper å ta opp konkurransen med de to.

I 2004 foretok Framtiden i våre hender en undersøkelse av arbeidsforhold i Russeservices leverandørkjede i Pakistan.² Dess lenger ned i leverandørkjeden journalisten kom, dess vanskeligere var arbeidsforholdene. Bomullsdyrkerne som er lengst ned på produksjonskjeden, i all hovedsak kvinner, fortalte om grov underbetaling, samt mangel på organisasjonsfrihet, helsetjenester, pensjonsrettigheter og sykepenger. I tillegg var de i en svært usikker arbeidssituasjon, med uvisshet om det neste dag ville finnes jobb. I etterkant av undersøkelsen meldte Russeservice seg inn i IEH.

Nå, seks år senere, finnes også konkurrenten Russedress, i tillegg til flere små utfordrere. Framtiden i våre hender har undersøkt hvordan det ligger til med etikkarbeidet i russeklær-bransjen (appendiks: spørreskjema).

2. Markedslederne viser vei

De to største aktørene innen russeklær, Russeservice og Russedress, er begge medlemmer av IEH siden henholdsvis 2004 og 2006. Selskapene har vedtatt etiske retningslinjer og har fulgt opp sin rapporteringsplikt overfor IEH. De arbeider nå med kanskje den største utfordringen, selve implementeringen av retningslinjene i leverandørkjeden. I sine rapporter til IEH³ opplyser begge selskaper at de arbeider aktivt med å forbedre sin innkjøpspraksis, blant annet for å unngå ordretopper. Dette er viktig for å unngå at man bidrar til å skape en usikker arbeidssituasjon, til mye overtidsarbeid og til hyppig bruk av underleverandører for å få leveransene klare tidsnok. God innkjøpspraksis er med andre ord avgjørende for en god produksjonsplanlegging, som igjen er det beste for de ansatte.

¹ Tallene er hentet fra selskapenes IEH-rapporter 2009.

² Norwatch, 13/4-2004, Russeklær "Made in Pakistan" – Fattigdommen bak våre klær.

<http://www.norwatch.no/200404131266/underleverandorer/tekstil/russeklar-made-in-pakistan-fattigdommen-bak-vare-klar.html>

³ Alle IEH-medlemmer må årlig rapportere om sitt etikkarbeid og progresjonen i dette arbeidet.

Utfordrerne i markedet har derimot lite å vise til på området etikk. Ingen av de to selskapene **inRuss** og **Get Dressed** har etiske retningslinjer. De henviser begge til sine norske leverandører, Matterhorn, New Wave og Handelscompagniet (Get Dressed) og Nordisk Handelshus AS (begge selskap), og unnskylder seg med at de er små aktører i bransjen. Selskapene opplyser at de har tillit til at deres leverandører handler etisk forsvarlig.

Nordisk Handelshus AS har sendt oss en erklæring på at barnearbeid ikke forekommer (eller "skal forekomme") i deres produksjon. Samtidig opplyser selskapet at de ikke har etiske retningslinjer overfor sine produsenter, som de for øvrig har samarbeidet med i 15 år.

Barnearbeid er riktignok bare et eksempel på hva som kan forekomme ved leverandørfabrikkene. Tvangsarbeid, sultelønninger, ekstrem overtid, trakassering og sanksjonstiltak er andre forhold jevnlig forekommer i kles- og tekstilproduksjonen. Samtidig overvurderer mange innkjøpere sin egen kompetanse til å vurdere bo- og arbeidsforhold, spesielt hos underleverandører eller ved "skyggefabrikker", som innkjøper i tilfeller ikke vet eksisterer. Til tross for mangelfullt etikkarbeid fortjener inRuss og Get Dressed ros for at de er åpne rundt sin virksomhet.

I sterk kontrast har de to selskapene **Russeprofil**⁴ og **Russespesialisten**, til tross for gjentatte påminnelser, valgt å ikke svare på spørsmål rundt selskapenes etikkarbeid. Beslutningen viser mangel på åpenhet og antyder en laber interesse for en etisk innkjøpspolitikk.

Framtiden i våre hendes konklusjon:

Det er prisverdig at de to største aktørene i markedet viser vei og stiller klare etiske krav til sine egne leverandører. De har likevel et stykke igjen før de får implementert dette blant underleverandørene. Samtidig er det skuffende at utfordrerne i markedet driver med ansvarsfraskrivelse og ikke har retningslinjer for egen innkjøpspolitikk. Vår erfaring viser at de selskapene som unnlater å svare, ofte er de som gjør minst for å bedre arbeidsforholdene i sin leverandørkjede.

3. Svikter i oppfølgingen

Selv om Russeservice og Russedress viser at de er opptatt av etikk, er det å vedta etiske retningslinjer bare et første skritt mot en etisk forsvarlig innkjøpspraksis. Det er hva man gjør *med* de etiske retningslinjene og *hvordan* man gjør sine innkjøp, som er den store utfordringen.

Tatt i betraktning at de to selskapene har vært medlemmer av IEH i henholdsvis seks og fire år, og at de forholder seg til relativt få leverandører, burde man kunne forvente at de etiske retningslinjene nå var implementert i hele leverandørkjeden. IEH-medlemskapet innebærer ingen konkrete forpliktelser til progresjon, så selskapene må selv ta ansvar for å legge en konkret tidsplan.

Ingen av de to selskapene har på plass et velutviklet kontrollapparat av arbeidsforhold hos sine leverandører, bestående av eksterne revisjoner og uanmeldte kontroller. Russedress foretar riktignok uanmeldte kontroller, ved hjelp av sin agent. En ekstern revisor vil imidlertid ha større troverdighet, både blant utenforstående og blant de ansatte på fabrikkene.

Framtiden i våre hendes konklusjon:

Stadig flere selskaper vedtar etiske retningslinjer for sine anskaffelser, og tror med det at de er i mål. Men det er da utfordringen begynner. Man burde kunne forvente av de to markedslederne at de etter fire og seks års medlemskap hadde implementert etiske retningslinjer i sin leverandørkjede. Russeservice og Russedress er godt i gang, men nå er tiden inne for å sette inn et ekstra gir.

4. Selskapene

4.1 Russeservice AS/University AS

Russeservice er markedslederen innen russeklær og utstyr. Selskapet omsatte for 66 millioner kroner i 2009

⁴ Framtiden i våre hender har vært i kontakt med Russeprofil per telefon. Selskapet opplyste at en del av informasjonen vi etterspurte var hemmelig grunnet konkurransehensyn, men at Russeprofil ville svare på de andre spørsmålene. Svar har dog uteblitt.

og har 23 ansatte. Russeservice eies av Smedsrud drift. Eierforholdet omfatter også selskapet University som oppgir at de selger lite russeutstyr, begrenset til et fåtall gensere. De to selskapene forholder seg til deg samme leverandørene, er begge medlemmer av IEH og praktiserer de samme etiske retningslinjene. Klærne er produsert i Danmark, Egypt, Portugal, Tyrkia og Kina.

Russeservice ble medlem av IEH i 2004, etter at Framtiden i våre hendes nyhetstjeneste Norwatch hadde undersøkt selskapets leverandørkjede og rapporterte om harde arbeidsvilkår i produksjonen av russeklær. I kjølvannet av denne avsløringen vedtok da selskapet etiske retningslinjer for sine anskaffelser, basert på IEHs mal. Retningslinjene skal gjelde for hele leverandørkjeden, fra råvare til ferdig produkt. Selskapet oppgir at de har formidlet retningslinjene til sine leverandører, og bedt disse om å formidle kravene til sine underleverandører. Russeservice oppgir at de ikke vet hvorvidt underleverandørene etterlever retningslinjene. I selskapets rapport til IEH for 2009 oppgis det at alle tiltak er konsentrert mot leverandør i første ledd, og ikke lenger ned i leverandørkjeden.

Russeservice oppgir at de besøker sine leverandører en gang i året. Under besøket sjekker de selv arbeidsvilkår og boligene til arbeiderne. Det foretas ikke uavhengige kontroller i regi av eksterne revisorer, men selskapet oppgir at deres største leverandør - av totalt ti leverandører - er i ferd med å bli inspisert/revidert (eng: audited) av Business Social Compliance Initiative (BSCI), et selskapsdrevet etikkinisiativ som har som mål å bedre arbeidsforhold i leverandørkjeden. BSCI overvåker og kvalitetssikrer produksjonen for sine medlemmer. Russeservice vet ikke hvorvidt noen av disse kontrollene er uanmeldte.

Russeservice offentliggjør ikke sine leverandørlistene og har heller ingen planer om det. Derimot oppgir de at de er villig til å dele informasjonen på forespørsel fra journalister, slik som de gjorde overfor våre journalister i 2004.

4.2 Russedress AS/Redress AS

Russedress er den andre av de to største aktørene innen russeklær. Selskapet omsatte for 25 millioner kroner i 2009 og har åtte ansatte. Russedress produkter fremstilles hovedsakelig i Kina. Samtlige innkjøp går via agenter.

I 2006 meldte Russedress seg inn i IEH. Selskapet vedtok etiske retningslinjer, basert på IEHs mal, året etter. Russedress oppgir at retningslinjene er implementert ved de store leverandørene, mens de fortsatt arbeider med dette hos noen av de mindre og noen av de nye leverandørene.

Russedress stiller etiske krav i "de aller fleste tilfeller", men kravene gjelder ikke for hele leverandørkjeden. Selskapet oppgir at de arbeider med å få dette på plass i 2010. Som tidligere omtalt, viste vår undersøkelse fra 2004 av konkurrenten Russeservice, at arbeidsforholdene forverres etter hvert som man beveger seg nedover i leverandørkjeden. Saken understreker viktigheten av å følge opp etikkarbeidet i samtlige ledd.

Russedress oppgir at de besøker fabrikkene i Kina flere ganger i året og undersøker da også arbeidsmiljøet på stedet. Kontroller foretas også i regi av deres agenter. Dette skjer minste en gang i året og kontrollen(e) er uanmeldt(e). Russedress bruker i dag ingen ekstern kontrollør, men oppgir i sin IEH rapport for 2009 at de har som mål å få dette på plass i 2010.

Russedress har i dag ikke åpne leverandørlistene, men opplyser at de vurderer dette fortløpende, og at de har som mål å offentliggjøre sine leverandører i 2013.

4.3 inRuss

inRuss er en mindre aktør innen russekles-markedet. De kjøper samtlige av sine produkter fra den norske leverandøren Nordisk Handelshus AS. inRuss har selv ikke etiske retningslinjer, men oppgir at de vurderer sin norske leverandørs retningslinjer som tilfredsstillende. I sitt svar har inRuss' lagt ved en erklæring fra sin leverandør Nordisk Handelshus om at det ikke foregår barnearbeid i forbindelse med produksjonen av selskapets produkter. For øvrig opplyser leverandøren at de ikke har etiske retningslinjer, men at de har hatt

et langt og stabilt samarbeid med sine produsenter i 15 år og er trygge på at arbeidsforholdene på stedet er forsvarlige.⁵

Utover dette henviser inRuss til sin leverandør når det gjelder etiske retningslinjer, leverandørkjede, arbeidsforhold, kontroll og oppfølging, og offentliggjøring. Selskapet er ikke medlem av IEH i dag, men sier at det er en institusjon de gjerne blir medlem av.

4.4 GetDressed/GD Heldress

Get Dressed er et selskap med to ansatte og som ble startet i 2006. De selger hovedsakelig et nisjeprodukt innen russeklær, en spesiell type heldress. Selskapet oppgir at de hadde en omsetning på under 1 million kroner i 2009 og er følgelig en liten aktør i russeklær-markedet.

Get Dressed har ikke egne etiske retningslinjer og er ikke medlem av IEH. Samtlige produkter som selskapet selger er i all hovedsak levert av fire store norske leverandører: Nordisk Handelshus AS (www.tracker.no), Matterhorn, New Wave og Handelscompagniet.

4.5 Russespesialisten AS

Russespesialisten AS ble etablert i foretaksregisteret 17. april 2009 og er registrert med en ansatt. Selskapet har ikke svart på undersøkelsen.

På selskapets hjemmesider er det oppgitt et sett med etiske retningslinjer, basert på ILOs kjernekonvensjoner og FNs barnekonvensjon, artikkel 32. Retningslinjene samsvarer i høy grad med IEHs retningslinjer. Selskapets leverandører skal betale en lønn som minst dekker grunnleggende behov.

Ettersom Russespesialisten har unnlatt å svare på undersøkelsen vet vi ikke i hvilken grad de etiske retningslinjene er implementert i selskapets leverandørkjede. Selskapet oppgir at de "deltar på inspeksjoner/besøk hos sine produsenter (anmeldte besøk)". De foretar med andre ord ingen uanmeldte inspeksjoner og benytter ikke eksterne kontrollører.

Russespesialisten er ikke medlem i IEH.

4.6 Russeprofil

Russeprofil er en liten aktør innen russeklær. Selskapet er et enkeltmannsforetak som ble etablert i 2005. På sine hjemmesider opplyser selskapet at de intensiverte arbeidet mot russeklær-sektoren i 2009. Det har ikke lyktes Framtiden i våre hender å innhente økonomisk informasjon om selskapet. Russeprofil er satt opp med en c/o-adresse til selskapet Ten-Four Clothing AS, et selskap med en ansatt og 1,9 millioner kroner i omsetning i 2009. Ten-Four Clothing eide og produserte for Norgesruss, et selskap som når ser ut til å være ute av markedet.

Daglig leder Mathias W. Staubo tok kontakt med Framtiden i våre hender på telefon, påsken 2010, og sa da at selskapet ville delta i undersøkelsen. Til tross for flere oppfordringer i ettertid har selskapet ikke besvart spørsmålet. På telefon fortalte Staubo at deler av informasjonen som ble etterspurt, blant annet antall leverandører og leverandørland, var hemmelig grunnet konkurransehensyn.

Russeprofil er ikke medlem av IEH.

⁵ Kommunikasjon med Werner Hjelt i Nordisk Handelshus AS, 6. mai 2010.

Appendiks 1 - Spørsmål om etiske retningslinjer

Produksjonsforhold

1. I hvilke land produseres Selskapets produkter i dag? Hvor mange leverandører/fabrikker bruker Selskapet

Etiske retningslinjer

2. Har Selskapet etiske retningslinjer? **(Hvis ja, vennligst legg ved en kopi.)** Hvilket år ble disse antatt? Er retningslinjene implementert nedover i leverandørkjeden?
3. Stilles det alltid etiske krav ved kontraktsinngåelse med leverandør/producent?
4. Er kravene/retningslinjene gjeldende for hele leverandørkjeden, fra råvare (fiber, råbomull etc.) til ferdig produkt?
5. Hva er Selskapets politikk med hensyn til arbeidernes lønnsbetingelser, for eksempel lovfestet minstelønn, levelønn (living wage) eller annet?

Kontroll og oppfølging

6. Hvilke rutiner har Selskapet for oppfølging og kontroll av arbeidsvilkår og miljø? (For eksempel antall årlige kontroller, sjekklister, regelmessig rapportering etc.)
7. Finnes det noen form for uavhengig kontroll av leverandørfabrikkene, for eksempel ved bruk av eksterne revisjonselskap?
8. Hvor stor andel av kontrollene er uanmeldte?

Andre forhold

9. Opererer Selskapet med åpne leverandørlistor, dvs. at utenforstående kan få innsyn på forespørsel? Hvis ikke, har Selskapet planer om å offentliggjøre disse i løpet av de nærmeste årene?
10. Er Selskapet medlem i Initiativ for Etisk Handel (IEH)? **(Hvis ja, vennligst legg ved de to siste årsrapportene)**